رسول سعادت[1]، دکتر احمد شعبانی[2]

تاریخ پذیرش: تابستان ۱۳۸۸

بررسی و مقایسه میزان استناد مقاله‌های مجله‌های نمایه شده در وب علوم آی اس آی به مجله‌های موجود در راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد در طول سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان استنادهای انجام شده در مقاله‌های مجله‌های پایگاه وب علوم آی اس آی (ISI Web of Science) به مجله‌های موجود در راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد[3] (DOAJ) در طول سال‌های ۲۰۰۸–۲۰۰۳ انجام گرفته است. در این پژوهش، که از روش کتابسنجی و فن تحلیل استنادی بهره جویی شده، داده‌ها از طریق ابزار "جستجوی منبع استناد شده[4]" در وب علوم آی اس آی گردآوری شده، و با کمک نرم افزار اس پی اس اس ۱۶[5] مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. در نهایت مشخص شد که از بین ۲۹۵۳ عنوان مجله به ۳۲۱ عنوان (۱۰/۸۷٪) استناد شده و تعداد استنادهایی که به این مجله‌ها اختصاص یافته، ۱۹۰۵۰ استناد می‌باشد. در این میان، حوزه علوم پایه با ۱۰۱۱۶ استناد (۵۳/۱٪)، حوزه علوم بهداشت و پزشکی با ۵۹۶۵ استناد (۳۱/۳۱٪)، حوزه فنی و مهندسی با ۱۴۳۶ استناد (۷/۵۴٪)، حوزه علوم اجتماعی با ۸۳۲ استناد (۴/۳۷٪)، و حوزه هنر و علوم انسانی با ۷۰۱ استناد (۳/۶۸٪)، به ترتیب به عنوان حوزه‌های اول تا پنجم از جنبه میزان استناد شناخته شدند. با توجه به این موارد مشخص شد که میزان گرایش به مجله‌های دسترسی آزاد در موضوع‌های حوزه علوم پایه نسبت به مجله‌های چهار حوزه دیگر و

---

1. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی saadat.rasul@gmail.com
2. دانشیار گروه علوم کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان shabania@edu.ui.ac.ir

3. Directory of Open Access Journals, http://www.doaj.org
4. Cited Reference Search
5. SPSS 16

نیز میزان گرایش به این مجله‌های در حوزه‌های علوم پایه و علوم بهداشت و پزشکی در حالت کلی تفاوت چشمگیری با موضوع‌های حوزه هنر و علوم انسانی و علوم اجتماعی دارد. از طرفی، نتیجه آزمون مجذور کا (χ^2) نشان از این نکته دارد که تفاوت معناداری از جنبه میزان استنادها بین حوزه‌های پنج گانه پیش گفته وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: *مجله‌های دسترسی آزاد، DOAJ، پایگاه وب علوم آی اس آی، ISI Web of Science، تحلیل استنادی*

مقدمه

جنبش دسترسی آزاد امروزه به عنوان یکی از جنبش‌های تحول خواه و اثرگذار در جامعه‌های علمی مطرح می باشد. ماهیت و هدف این جنبش یعنی دسترسی آزاد به یافته‌های علمی با هدف اصلی کتابخانه‌ها و کتابداری یعنی دسترس‌پذیر کردن اطلاعات برای کاربران، ارتباط تنگاتنگی دارد. این جنبش در شیوه ایجاد و دسترسی به اطلاعات و یافته‌های علمی در تمام موضوع‌ها و حوزه‌های دانش بشری اثرگذار بوده است. برخی از تحول‌های مفهومی که به دنبال این جنبش به وجود آمده است، عبارتند از: تغییر مفهوم مالکیت و دسترسی، ایجاد مفهوم نوین برای حق نسخه برداری[1]، ایجاد شیوه و سبکی جدید در انتشار مقاله‌های علمی و همچنین دستیابی به مقاله‌های علمی، تأثیرگذاری بر نشر تجاری و ایجاد الگوهای نوین برای آن، تحول در ارتباطات و قشربندی نوین جامعه‌های علمی، شیوه استناددهی و پیوندگذاری بین مقاله‌ها وجز آن (زره ساز و زاهدی، ۱۳۸۶: ۵۰).

در سال‌های اخیر مجله‌های دسترسی آزاد به سرعت به عرصه ارتباطات پژوهشی و محمل نشر متن‌های علمی تبدیل شده‌اند. بخش زیادی از متن‌های علمی اکنون تنها در قالب مجله‌های دسترسی آزاد یافت می‌شوند. این افزایش در مجله‌های دسترسی آزاد نشان دهنده تحولی سریع در مدل انتشار است (Kousha & Thelwall, 2006). در واقع مرگ مجله‌های پژوهشی سنتی پیش‌بینی شده است (Harnad, 1999). در حال حاضر یکی از غنی‌ترین راهنماهای مجله‌های الکترونیک دسترسی آزاد در محیط وب، راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد می‌باشد که به آ«چه در این راهنما آمده، مجله‌های علمی و پژوهشی کنترل شده را به صورت رایگان و تمام متن در اختیار مخاطبان قرارمی‌دهد. هدف این راهنما آن است که جامع بوده و تمامی مجله‌های علمی و پژوهشی را که از سیستم کنترل کیفیت برای تضمین محتوا استفاده می‌کنند، تحت پوشش قرار دهد. در ۶ اکتبر ۲۰۰۸ این پایگاه بیش از ۳۷۰۰ عنوان مجله دربرداشته است

[1]- Copyright

(DOAJ, 2008). در این پژوهش، سعی بر آن است تا از طریق بررسی میزان استناد مقاله‌های مجله‌های نمایه شده در ISI[1] Web of Science به مجله‌های موجود در DOAJ -که همگی رایگان هستند- و میزان گرایش به این نوع مجله‌ها، در موضوع‌ها و حوزه‌های مختلف مشخص شود.

بیان مسئله

یکی از مسئله‌های مطرح شده در مورد مجله‌های دسترسی آزاد، کمبود استانداردها، سیاست‌ها و پیشینه -که جهت ایجاد اعتبار برای مجله‌ها لازم است- می‌باشد. مجله‌های دسترسی آزاد هنوز در نظر جهانیان به عنوان شیوه نشر و محل عرضه آثار پژوهشی پذیرفته نشده‌اند و سهم آنها در پیشبرد پژوهش‌های دیگر مشخص نیست (Montgomery, 2007). به همین دلیل است که کتابخانه‌ها و پژوهشگران باید بدانند که آیا آنها باید به سراغ این گونه انتشارات بروند یا نه؟ بنابراین، به منظور روشن کردن ماهیت مجله‌های الکترونیک رایگان از جنبه میزان استنادهای صورت گرفته به آنها، که یکی از شیوه‌های تعیین اعتبار مجله‌ها است، لازم است بررسی جامعی صورت گیرد. این بررسی باید روشن کند که در انجام کارهای علمی و پژوهشی به کدام یک از این منابع و به چه میزان می‌توان تکیه کرد تا اثر علمی و پژوهشی تولید شده از اعتبار لازم برخوردار باشد. همچنین انجام بررسی بر روی مجله‌های الکترونیکی رایگان موجود در راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد نیز با استفاده از معیاری مورد تأیید و همگانی مانند ISI Web of Science -که امروزه از ابزارهای اصلی سنجش ضریب تأثیر در پژوهش‌های تحلیل استنادی به شمار می‌رود (The Rise of …, 2007)- مزیت‌های قابل توجهی دارد.

سؤال‌های پژوهش

پرسش‌های مطرح شده در این پژوهش عبارتند از:

۱. استناد مقاله‌های مجله‌های نمایه شده در ISI Web of Science به مجله‌های موجود در DOAJ در حوزه‌های مختلف موضوعی (هنر و علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم پایه، فنی و مهندسی، و بهداشت و پزشکی) در طول سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۳ به چه میزان است؟

[1] Institute for Scientific Information

۲. آیا بین میزان استنادهای صورت گرفته به مجله‌های موجود در راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد بر حسب حوزه‌های پنج گانه (هنر و علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم پایه، فنی و مهندسی، و بهداشت و پزشکی)تفاوت معناداری وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های زیادی با هدف‌های گوناگون در داخل و خارج از کشور در مورد میزان استناد به مجله‌های دسترسی آزاد و تعیین اعتبار آنها صورت گرفته، که شایان توجه است.

ستوده و همکاران (۱۳۸۶)، در پژوهشی پس از استخراج تولیدات علمی ایران و استنادهای آنها به کمک پایگاه آی اس آی، بیان داشتند که دو حوزه مهندسی مواد و علوم میان رشته ای بیشتر و دو حوزه فیزیک و پزشکی کمتر از همه به مجله‌های دسترسی آزاد گرایش دارند.

رحیمی و همکاران (۱۳۸۶)، با پژوهشی که انجام دادند دریافتند که میزان استناد به مجله‌های الکترونیک رایگان پزشکی، کمتر از ۱٪ است؛ اما میزان استناد به آنها در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال۱۳۸۴ رشد قابل توجهی داشته است. از بین ۳۶۹ مجله الکترونیک رایگان پزشکی، مجله"BMC Biochemistry" در حوزه بیو شیمی و مجله "BMC Psychiatry" در حوزه روانپزشکی و مجله‌های "The Apps Journal " و"Daru" در حوزه علوم دارویی، بیشترین استنادها را به خوداختصاص داده‌اند.

آنتلمن (Antelman, 2004)، از یافته‌های پژوهش خود به این نکته رسید که بین میزان استنادها به مقاله‌های دسترسی آزاد و مقاله‌های بدون دسترسی آزاد در ۴ موضوع فلسفه، علوم سیاسی، مهندسی برق و الکترونیک و ریاضیات اختلاف زیادی وجود دارد. او اعلام می‌دارد که مقاله‌های دسترسی آزاد در ریاضی و مهندسی برق و الکترونیک دارای تأثیر پژوهشی بیشتری نسبت به علوم سیاسی و فلسفه بوده‌اند.

هارناد و همکاران (Harnad et al., 2004) در پژوهش خود اظهار داشتند که میزان متوسط استنادها به مقاله‌های دسترسی آزاد به تناسب هر موضوع، بیشتر بوده است. در موضوع فیزیک بیشترین استناد به مقاله‌ها و در موضوع زیست شناسی کمترین استناد صورت گرفته است.

کوشا و تلوال (Kousha & Thelwall, 2006)، در پژوهشی با گزینش مجله‌های دسترسی آزاد انگلیسی زبان در سال ۲۰۰۱ در موضوع‌های علوم تربیتی، روانشناسی، جامعه شناسی و اقتصاد و با استفاده از تحلیل استنادی، تعداد ۱۵۳۰ استناد را که از گوگل[1] به ۴۹۲ مقاله پژوهشی از ۴۴ مجله دسترسی آزاد در

[1] Google

حوزه علوم اجتماعی صورت گرفته بود، مورد تحلیل قراردادند. آنها در یافته‌های خود اعلام داشتند که در حدود ۱۹٪ استنادها از طریق وب، استنادها رسمی به مجله‌های پژوهشی بودند و حدود ۱۱٪، استنادهای غیر رسمی را تشکیل می‌دادند. تعداد متوسط استناد برای هر مقاله ۳ استناد رسمی و ۲ استناد غیر رسمی بود.

تونتا و دیگران (Tonta et al., 2007) در پژوهش خود موضوع‌های گزینش شده را به سه گروه: گروه اول (فیزیک، ریاضیات، مهندسی شیمی)، گروه دوم (اقتصاد، محیط زیست و زیست شناسی) و گروه سوم (روانشناسی، جامعه‌شناسی، و مردم شناسی) تقسیم کردند. آنها اعلام داشتند که موضوع‌های گروه دوم در حدود نیمی از استنادها (۲۵٪–۲۰٪) را دریافت کردند، در حالی که موضوع‌های گروه سوم استنادهای بسیار کمتری (۵٪–۳٪) دریافت داشته وموضوع‌های گروه اول از نظر استناد به آنها بین این دو گروه (۱۵٪–۱۲٪) قرار گرفتند.

با نگاهی کلی به پژوهش‌های انجام گرفته، مشخص شد که بیشتر پژوهش‌های داخلی و خارجی به پژوهش موردی یا حداکثر چند رشته محدود روی آورده و جامع‌نگر نیستند. از سوی دیگر بیشتر پژوهش‌ها، به مجله‌های الکترونیک رایگان در یک مجموعه مجزا مانند راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد که ویژه مجله‌های الکترونیک رایگان است، نپرداخته‌اند. حال آنکه راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد، در حال حاضر با بیش از ۳۷۰۰ عنوان مجله، مجموعه بسیار ارزشمندی از مجله‌های علمی و پژوهشی رایگان برای کتابخانه‌ها و پژوهشگران محسوب می‌شود و به گفته خود، مجله‌های پژوهشی با کیفیت بالا و معتبر را نمایه کرده است. بنابراین شایسته است که پژوهشی به بررسی این مجموعه بپردازد.

با توجه به پژوهش‌های انجام گرفته، همچنین این مطلب به دست می آید که بیشتر آنها از نظر بازه زمانی نیز بسیار محدود بوده و در بیشترین حالت تنها دو سال را مورد مطالعه قرارداده‌اند. در حالی که با گسترش محدوده زمانی می‌توان به نتیجه قابل اعتمادتری دست یافت. نکته دیگری که از پژوهش‌های انجام شده برداشت می شود این است که در بیشتر آنها معیار معتبری که مورد قبول جامعه جهانی علم باشد برای سنجش میزان استنادها و در نتیجه تعیین اعتبار مجله‌های استفاده نشده است؛ حال آنکه امروزه، ISI Web of Science ابزار اصلی سنجش ضریب تأثیر در اینگونه پژوهش‌های به شمار می‌رود (The Rise of ..., 2007) و مدت زیادی است که به طور چشمگیر و در سطح گسترده ای برای بررسی عملکرد پژوهشی درعلوم به کار رفته است (Kousha & Thelwall, 2007).

بنابراین، پژوهشی که به صورت جامع تمامی مجله‌های موجود در DOAJ را در همه رشته‌ها، در بازه زمانی گسترده‌تر و با استفاده از شیوه ای معتبر (مانند استنادهای صورت گرفته توسط مقاله‌های مجله‌های پایگاه ISI Web of Science)، از نظر میزان استنادها و اعتبار این مجله‌ها مورد ارزیابی قراردهد، احساس می‌شود.

طرح پژوهش

جامعه مورد بررسی در این پژوهش، تمام مجله‌های انگلیسی زبان موجود در راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد و در تمامی حوزه‌ها (هنر و علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم پایه، فنی و مهندسی، و بهداشت و پزشکی) در طول سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۳ می باشد. با توجه به هدف پژوهش نمونه گیری به عمل نیامده است. لازم به ذکر است که به دلیل زیادی موضوع‌ها در DOAJ، تقسیم بندی علوم به حوزه‌های پنج گانه پیش گفته بر اساس تقسیم بندی پایگاه مؤسسه اطلاعات علمی صورت گرفت. این تقسیم بندی کلی تمام موضوع‌های موجود در راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد را پوشش می‌دهد. بر این اساس، ۲۹۵۳ عنوان مجله از راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد برای بررسی استخراج گردید.

در پژوهش حاضر، به منظور گردآوری داده‌ها ابزار جستجوی منبع استناد شده در پایگاه ISI Web of Science بهره جویی شد. به این ترتیب که عنوان مجله‌ها از DOAJ گرفته و برای کنترل استناد به مجله، در ابزار پیش گفته جستجو شد . سپس تعداد استنادهایی که بین سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۳ به مجله شده بود، شمارش شد. داده‌های پژوهش با استفاده از نرم افزار SPSS16 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

برای پاسخگویی به سوال نخست پژوهش از فراوانی، درصد، و میانگین و برای پاسخگویی به سوال دوم از آزمون مجذور کا ($\chi^۲$) استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

با بررسی ۲۹۵۳ عنوان مجله از راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد و با تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش، یافته‌های زیر بر اساس سؤال‌های پژوهش به دست آمد که در جدول‌های ۱ تا ۱۲ آمده است:

سؤال ۱. استناد مقاله‌های مجله‌های نمایه شده در ISI Web of Science به مجله‌های موجود در DOAJ در حوزه‌های مختلف (هنر و علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم پایه، فنی و مهندسی، و بهداشت و پزشکی) در طول سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۳ به چه میزان است؟

همانطور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود که از ۶۵۴ عنوان مجله در حوزه هنر و علوم انسانی به ۶۲ عنوان مجله (۹/۴۸٪) استناد شده است. در کل، ۷۰۱ استناد، با میانگین ۱/۰۷ استناد برای هر مجله، به این مجله‌ها صورت گرفته است.

در این حوزه، بیشترین تعداد استناد (۱۷۷ استناد برابر ۲۵/۲۵٪) به یکی از مجله‌ها با موضوع هنر صورت گرفته است. از طرفی، موضوع هنر با ۵۳ عنوان مجله (۸/۱٪)، که از بین آنها ۱۱ عنوان (۲۰/۷۵٪) دارای استناد می‌باشد، بالاترین میزان استناد (۲۵۳ استناد برابر ۳۶/۰۹٪) را دریافت کرده است. این در حالی است که موضوع جغرافیا در همین حوزه با ۲۰ عنوان مجله (۳/۰۵٪) که از بین آنها ۳ عنوان (۱۵٪) دارای استناد می‌باشد، کمترین میزان استناد (۲۵ استناد برابر ۳/۵۷٪) را به خود اختصاص داده است.

جدول۱. بررسی میزان استناد به مجله‌های حوزه هنر و علوم انسانی در *راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد*

موضوع	تعداد مجله‌های بررسی شده	درصد	تعداد مجله‌های دارای استناد	درصد	تعداد استناد مجله‌ها	درصد	میانگین استنادها	بیشترین تعداد استناد در موضوع	درصد
هنر	۵۳	۸/۱	۱۱	۲۰/۷۵	۲۵۳	۳۶/۰۹	۴/۷۷	۱۷۷	۲۵/۲۵
اقتصاد و بازرگانی	۱۰۱	۱۵/۴۵	۱۰	۹/۹	۱۶۶	۲۳/۶۸	۱/۶۴	۶۵	۹/۲۷
تاریخ و باستان شناسی	۹۶	۱۴/۶۸	۳	۳/۱۲	۵۴	۷/۷	/۵۶	۵۲	۷/۴۲
زبان و ادبیات	۱۵۷	۲۴	۲۰	۱۲/۷۳	۱۲۰	۱۷/۱۱	/۷۶	۲۲	۳/۱۳
حقوق و علوم سیاسی	۱۳۰	۱۹/۸۸	۶	۴/۶۱	۳۹	۵/۵۷	/۳	۲۲	۳/۱۳
فلسفه و دین	۹۷	۱۴/۸۴	۹	۹/۲۷	۴۴	۶/۲۸	/۴۵	۱۸	۲/۵۶
جغرافیا	۲۰	۳/۰۵	۳	۱۵	۲۵	۳/۵۷	۱/۲۵	۱۷	۲/۴۲
جمع	۶۵۴	۱۰۰	۶۲	۹/۴۸	۷۰۱	۱۰۰	۱/۰۷		

بر اساس داده‌های جدول ۱، به ترتیب موضوع‌های موجود در حوزه هنر و علوم انسانی از جنبه میزان استناد (بدون درنظرگرفتن تعداد کل مجله‌ها در هر موضوع) به قرار زیر می‌باشد:

- هنر ،
- اقتصاد و بازرگانی ،
- زبان و ادبیات،
- تاریخ و باستان شناسی،
- فلسفه و دین،
- حقوق و علوم سیاسی،
- جغرافیا،

پس از بررسی یافته‌های پژوهش در حوزه هنر و علوم انسانی، مجله‌های پراستناد این حوزه نیز شناسایی گردید. در جدول ۲ مجله‌های رتبه اول تا پنجم معرفی شده است:

جدول ۲. مجله‌های پراستناد حوزه هنر و علوم انسانی از رتبه اول تا پنجم

رتبه	عنوان مجله	ناشر	موضوع	تعداد استناد	درصد
۱	Forum	Forum	هنر	۱۷۷	۲۵/۲۵
۲	Management	University of Primorska،…	اقتصاد و بازرگانی	۶۵	۹/۲۷
۳	DISP	Eidgenössische Technische Hochschule…	اقتصاد و بازرگانی	۶۰	۸/۵۵
۴	Geochronometria	WIND- J. Wojewoda Publishing Company	تاریخ و باستان شناسی	۵۲	۷/۴۱
۵	Linguistik Online	European University Viadrina	زبان و ادبیات	۲۲	۳/۱۳
...	Politikon	International Association for Political Science…	حقوق و علوم سیاسی	۲۲	۳/۱۳

همانطور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود از ۵۱۹ عنوان مجله در حوزه علوم اجتماعی، ۵۵ عنوان (۱۰/۵۹٪) دارای استناد می‌باشند و به طور کلی این مجله‌ها ۸۳۲ استناد، با میانگین ۱/۶ استناد برای هر مجله، دریافت کرده‌اند.

در این حوزه بیشترین میزان استناد (۲۳۴ استناد برابر ۲۸/۱۲٪) به یکی از مجله‌ها با موضوع علوم اجتماعی (عمومی) اختصاص یافته است. از سوی دیگر در حوزه علوم اجتماعی، موضوع علوم اجتماعی (عمومی) با ۲۹۳ عنوان مجله (۵۶/۴۵٪) که از میان آنها به ۳۷ عنوان (۱۲/۶۲٪) استناد شده، بالاترین میزان

استناد (۶۵۶ استناد برابر ۷۸/۸۴٪) را دریافت کرده است. در حالی که موضوع علوم تربیتی با ۱۸۰ عنوان مجله (۳۴/۶۸٪) که به ۱۲ عنوان از آنها (۶/۶۶٪) استناد شده، پایین‌ترین میزان استناد (۸۶ استناد برابر ۱۰/۳۴٪) را به خود اختصاص داده است. همچنین در این حوزه، موضوع جامعه‌شناسی با ۴۶ عنوان مجله (۸/۸۷٪) که از میان آنها به ۶ عنوان (۱۳/۰۴٪) استناد شده، دارای ۹۰ استناد (۱۰/۸۲٪) می‌باشد که از جنبه میزان استناد در رتبه دوم حوزه علوم اجتماعی قرار می‌گیرد.

جدول۳. بررسی میزان استنادها به مجله‌های حوزه علوم اجتماعی در DOAJ

موضوع	تعداد مجله‌های بررسی شده در DOAJ	درصد	تعداد مجله‌های دارای استناد	درصد	تعداد استنادهای صورت گرفته به مجله‌های	درصد	میانگین تعداد استنادها	بیشترین تعداد استناد در موضوع	درصد
علوم اجتماعی(عمومی)	۲۹۳	۵۶/۴۵	۳۷	۱۲/۶۲	۶۵۶	۷۸/۸۴	۲/۲۳	۲۳۴	۲۸/۱۲
جامعه شناسی	۴۶	۸/۸۷	۶	۱۳/۰۴	۹۰	۱۰/۸۲	۱/۹۵	۲۹	۳/۴۸
علوم تربیتی	۱۸۰	۳۴/۶۸	۱۲	۶/۶۶	۸۶	۱۰/۳۴	/۴۸	۴۴	۵/۲۸
جمع	۵۱۹	۱۰۰	۵۵	۱۰/۵۹	۸۳۲	۱۰۰	۱/۶		

در یک نگاه کلی، بر اساس جدول۳ ترتیب موضوع‌های حوزه علوم اجتماعی بر اساس میزان استناد (بدون درنظر گرفتن تعداد کل مجله‌ها در هر موضوع) به صورت زیر است:

- علوم اجتماعی (عمومی) (۳۷ عنوان مجله دارای استناد، ۶۵۶ استناد برابر ۷۸/۸۴٪)،
- جامعه شناسی (۶ عنوان مجله دارای استناد، ۹۰ استناد برابر ۱۰/۸۲٪)،
- علوم تربیتی (۱۲ عنوان مجله دارای استناد، ۸۶ استناد برابر ۱۰/۳۴٪).

بعد از بررسی یافته‌های پژوهش در حوزه علوم اجتماعی، مجله‌های پر استناد این حوزه نیز شناسایی گردید. در جدول ۴ مجله‌های رتبه اول تا پنجم معرفی شده است.

جدول ۴. مجله‌های پراستناد حوزه علوم اجتماعی از رتبه اول تا پنجم

رتبه	عنوان مجله	ناشر	موضوع	تعداد استناد	درصد
۱	D-Lib Magazine	Corporation for National Research Initiatives	کتابداری و اطلاع رسانی	۲۳۴	۲۸/۱۲
۲	Ariadne	UKOLN. University of Bath	کتابداری و اطلاع رسانی	۱۰۰	۱۲/۰۱
۳	Horizons	Policy Research Initiative، Government of Canada	علوم اجتماعی	۵۵	۶/۶۱
۴	Learning Technology	IEEE Computer Society	علوم تربیتی	۴۴	۵/۲۸
...	Qualitative Report	Nova Southeastern…	علوم اجتماعی	۴۴	۵/۲۸
...	Social Policy Report	Society for Research on…	علوم اجتماعی	۴۴	۵/۲۸
۵	IDEAS	Fachhochschule Heilbronn	جامعه شناسی	۲۹	۳/۴۸

بر اساس اطلاعات جدول ۵ می توان دریافت که حوزه علوم پایه با ۶۵۷ عنوان مجله که ۹۷ عنوان (۱۴/۷۶٪) از آنها دارای استناد می‌باشد، ۱۰۱۱۶ استناد، با میانگین ۱۵/۴ استناد برای هر مجله، دریافت داشته است.

در این حوزه، بیشترین میزان استناد (۲۴۹۱ استناد برابر ۲۴/۶۲٪) به یکی از مجله‌ها با موضوع زیست‌شناسی تعلق گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در حوزه علوم پایه، موضوع زیست شناسی و علوم زیستی با ۲۹۰ عنوان مجله (۴۴/۱۴٪) که به ۵۳ عنوان از آنها (۱۸/۲۷٪) استناد شده، دارای بالاترین میزان استناد (۶۰۰۹ استناد برابر ۵۹/۴٪)، با میانگین ۲۰/۷۲ استناد برای هر مجله بوده است. درحالی که ریاضیات و آمار با ۱۱۹ عنوان مجله (۱۸/۱۱٪) که به ۶ عنوان از آنها (۵/۰۴٪) استناد شده، دارای پایین‌ترین میزان استناد (۹۱ استناد برابر ۰/۹٪) با میانگین‌۷۶/ استناد برای هر مجله، می‌باشد. شایان ذکر است که در این حوزه، موضوع علوم (عمومی) با ۱ عنوان مجله (PLoS ONE) که ۰/۱۵٪ کل مجله‌های حوزه علوم پایه را تشکیل می‌دهد، ۱۷۴۳ استناد (۱۷/۲۳٪) دریافت کرده که از جنبه میزان استناد در رتبه دوم حوزه علوم پایه قرار می گیرد.

جدول۵. بررسی میزان استنادها به مجله‌های حوزه علوم پایه در راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد

موضوع	تعداد مجله‌های	درصد	مجله‌های دارای استناد	درصد	تعداد استنادها	درصد	میانگین استنادها	بیشترین تعداد استناد در [illegible]	درصد
زیست شناسی و علوم زیستی	۲۹۰	۴۴/۱۴	۵۳	۱۸/۲۷	۶۰۰۹	۵۹/۴	۲۰/۷۲	۲۴۹۱	۲۴/۶۲
شیمی	۵۹	۸/۹۸	۶	۱۰/۱۷	۱۰۶۱	۱۰/۴۹	۱۷/۹۸	۵۶۹	۵/۶۲
فیزیک و ستاره شناسی	۵۸	۸/۸۳	۶	۱۰/۳۴	۴۰۹	۴/۰۴	۷/۰۵	۲۱۲	۲/۰۹
ریاضی و آمار	۱۱۹	۱۸/۱۱	۶	۵/۰۴	۹۱	/۹	/۷۶	۹۱	/۹
علوم زمین و محیط زیست	۱۳۰	۱۹/۷۹	۲۵	۱۹/۲۳	۸۰۳	۷/۹۴	۶/۱۷	۲۱۸	۲/۱۵
علوم (عمومی)	۱	/۱۵	۱	۱۰۰	۱۷۴۳	۱۷/۲۳	۱۷۴۳	۱۷۴۳	۱۷/۲۳
جمع	۶۵۷	۱۰۰	۹۷	۱۴/۷۶	۱۰۱۱۶	۱۰۰	۱۵/۴۰		

به طور کلی بر اساس یافته‌های پژوهش که درجدول ۵ آورده شده، ترتیب موضوع‌های حوزه علوم پایه از جنبه میزان استناد (بدون درنظر گرفتن تعداد کل مجله‌های آنها) به شرح زیر می‌باشد:

- زیست شناسی وعلوم زیستی ،
- علوم (عمومی) ،
- شیمی ،
- علوم زمین و محیط زیست ،
- فیزیک و ستاره شناسی ،
- ریاضیات و آمار.

پس از بررسی یافته‌های پژوهش در حوزه علوم پایه، مجله‌های پر استناد این حوزه نیز شناسایی گردید. در جدول ۶ مجله‌های رتبه اول تا پنجم معرفی شده است.

جدول۶. مجله‌های پراستناد حوزه علوم پایه از رتبه اول تا پنجم

رتبه	عنوان مجله	ناشر	موضوع	تعداد استناد	درصد
۱	BMC Bioinformatics	BioMed Central	زیست شناسی	۲۴۹۱	۲۴/۶۲
۲	PloS ONE	Public Library of Science)	علوم (عمومی)	۱۷۴۳	۱۷/۲۳
۳	BMC Genomics	BioMed Central	ژنتیک	۱۵۳۶	۱۵/۱۸
۴	Molecules	Molecular Diversity…	شیمی آلی	۵۶۹	۵/۶۲
۵	Planta Daninha	Sociedade Brasileira da Ciência das Plantas…	گیاه شناسی	۲۸۱	۲/۷۷

بر اساس یافته‌های پژوهش در جدول شماره ۷، مشاهده می‌شود که حوزه فنی و مهندسی با ۴۴۳ عنوان مجله که به ۴۰ عنوان از آنها (۹/۰۲٪) استناد شده، دارای ۱۴۳۶ استناد، با میانگین ۳/۲۴ استناد برای هر مجله، می‌باشد.

در این حوزه، موضوع مهندسی با ۲۴۲ عنوان مجله (۵۴/۶۳٪) که به ۲۰ عنوان (۸/۲۶٪) از آنها استناد شده، بیشترین میزان استناد (۶۶۹ استناد برابر ۴۶/۵۹٪) با میانگین ۲/۷۶ استناد برای هر مجله، را دریافت نموده است. در حالی که موضوع فناوری (عمومی) با ۴۹ عنوان مجله (۱۱/۰۶٪) که به ۲ عنوان از آنها (۴/۰۸٪) استناد شده، کمترین میزان استناد (۳۶۶ استناد برابر ۲۵/۴۹٪)، با میانگین ۷/۴۹ استناد برای هر مجله، را دریافت کرده است. از سوی دیگر، یکی از مجله‌های موضوع فناوری (عمومی) با دریافت ۲۵۶ استناد (۱۷/۸۲٪)، پراستنادترین مجله حوزه فنی و مهندسی می‌باشد.

جدول۷. بررسی میزان استنادها به مجله‌های حوزه فنی و مهندسی در راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد

موضوع	تعداد مجله‌های بررسی شده در DOAJ	درصد	تعداد مجله‌های دارای استناد	درصد	تعداد استنادها صورت گرفته به مجله‌های	درصد	میانگین تعداد استنادها	بیشترین تعداد استناد در موضوع	درصد
کشاورزی و صنایع غذایی	۱۵۲	۳۴/۳۱	۱۸	۳۴/۶۱	۴۰۱	۲۷/۹۲	۲/۶۳	۱۰۷	۷/۴۵
مهندسی	۲۴۲	۵۴/۶۳	۲۰	۸/۲۶	۶۶۹	۴۶/۵۹	۲/۷۶	۱۱۹	۸/۲۸
فناوری (عمومی)	۴۹	۱۱/۰۶	۲	۴/۰۸	۳۶۶	۲۵/۴۹	۷/۴۹	۲۵۶	۱۷/۸۲
جمع	۴۴۳	۱۰۰	۴۰	۹/۰۲	۱۴۳۶	۱۰۰	۳/۲۴		

بر اساس جدول۷، در حوزه فنی و مهندسی ترتیب موضوع‌ها از جنبه میزان استناد (بدون درنظر گرفتن تعداد کل مجله‌های آنها) به قرار زیر می‌باشد:

- مهندسی،
- کشاورزی و صنایع غذایی،
- فناوری (عمومی)،

پس از بررسی یافته‌های پژوهش در حوزه فنی و مهندسی، مجله‌های پر استناد این حوزه نیز شناسایی گردید. در جدول ۸ مجله‌های رتبه اول تا پنجم معرفی شده است.

جدول۸. مجله‌های پراستناد حوزه فنی و مهندسی از رتبه اول تا پنجم

رتبه	عنوان مجله	ناشر	موضوع	تعداد استناد	درصد
۱	Interciancia	The Interciencia Association	فناوری (عمومی)	۲۵۶	۱۷/۸۲
۲	Informatica	The Slovene Society…	علوم کامپیوتر	۱۱۹	۸/۲۸
۳	Transport	Vilnius Gediminas Technical…	حمل و نقل	۱۱۰	۷/۶۶
۴	Bragantia	Instituto Agronômico de Campinas	کشاورزی (عمومی)	۱۰۷	۷/۴۵
۵	Metalurgija	Croatian Metallurgical Society	معدن و متالوژی	۱۰۱	۷/۰۳

اطلاعات بدست آمده در حوزه علوم پزشکی به در جدول زیر آورده شده است. همانطور که جدول ۹ نشان می‌دهد حوزه علوم بهداشت و پزشکی با ۶۸۰ عنوان مجله که از بین آنها ۶۷ عنوان (۹/۸۵٪) دارای استناد می‌باشند، ۵۹۶۵ استناد، با میانگین ۸/۷۷ استناد برای هر مجله، دریافت کرده است.

در حوزه علوم بهداشت و پزشکی، موضوع پزشکی (عمومی) با ۴۸۰ عنوان مجله (۷۰/۵۹٪) که از بین آنها ۵۷ عنوان (۱۱/۸۷٪) دارای استناد می‌باشد، بیشترین میزان استناد (۳۲۳۶ استناد برابر ۵۴/۲۶٪)، با میانگین ۶/۷۴ استناد برای هر مجله را دریافت کرده است. در حالی که، موضوع دندان پزشکی با ۲۵ عنوان مجله (۳/۶۸٪) که از بین آنها ۱ عنوان (۴٪) دارای استناد می‌باشد، کمترین میزان استناد (۱ استناد برابر ۰/۰۱٪)، با میانگین ۰/۰۴ استناد برای هر مجله، را دریافت داشته است. همچنین در این حوزه، یکی از مجله‌های موضوع پزشکی داخلی با ۱۴۶۹ استناد (۲۴/۶۲٪)، به عنوان پراستنادترین مجله حوزه علوم بهداشت و پزشکی شناخته شد.

جدول۹. بررسی میزان استناد به مجله‌های حوزه بهداشت و پزشکی در DOAJ

موضوع	تعداد مجله‌های	درصد	مجله‌های دارای استناد	درصد	تعداد استنادها	درصد	میانگین تعداد استنادات	بیشترین تعداد استناد در موضوع	درصد
دندان پزشکی	۲۵	۳/۶۸	۱	۴	۱	/۰۱	/۰۴	۱	/۰۱
پزشکی (عمومی)	۴۸۰	۷۰/۵۹	۵۷	۱۱/۸۷	۳۲۳۶	۵۴/۲۶	۶/۷۴	۹۵۲	۱۵/۹۶
پزشکی داخلی	۱۰۰	۱۴/۸	۵	۵	۱۵۸۷	۲۶/۶	۱۵/۸۷	۱۴۶۹	۲۴/۶۲
بهداشت عمومی	۷۵	۱۱/۰۲	۴	۵/۳۳	۱۱۴۱	۱۹/۱۳	۱۵/۲۱	۹۰۱	۱۵/۱
جمع	۶۸۰	۱۰۰	۶۷	۹/۸۵	۵۹۶۵	۱۰۰	۸/۷۷		

با توجه به اطلاعات جدول ۹، ترتیب موضوع‌های حوزه علوم بهداشت و پزشکی از جنبه میزان استناد (بدون درنظر گرفتن تعداد کل مجله‌های آنها) به شرح زیر می‌باشد:

- پزشکی (عمومی) ،
- پزشکی داخلی ،
- بهداشت عمومی ،

- دندان پزشکی.

پس از بررسی مجله‌های دارای استناد در حوزه علوم بهداشت و پزشکی، پراستنادترین مجله‌های این حوزه از رتبه اول تا پنجم به صورت جدول ۱۰ مشخص گردید:

جدول ۱۰. مجله‌های پراستناد حوزه علوم بهداشت و پزشکی از رتبه اول تا پنجم

رتبه	عنوان مجله	ناشر	موضوع	تعداد استناد	درصد
۱	Haematologica	Ferrata Storti Foundation	پزشکی داخلی	۱۴۶۹	۲۴/۶۲
۲	BMC Cancer	BioMed Central	سرطان شناسی (پزشکی عمومی)	۹۵۲	۱۵/۹۵
۳	BMC Public Health	BioMed Central	بهداشت عمومی	۹۰۱	۱۵/۱
۴	CMAG	HighWire	پزشکی (عمومی)	۴۹۴	۸/۲۸
۵	Retrovirology	BioMed Central	پزشکی (عمومی)	۳۹۱	۶/۵۵

سؤال ۲. آیا بین میزان استنادها صورت گرفته به مجله‌های موجود در راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد بر حسب حوزه‌های پنج گانه پیش گفته (هنر و علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم پایه، فنی و مهندسی، و علوم بهداشت و پزشکی)، تفاوت معناداری وجود دارد؟

به منظور پی بردن به معناداری میزان استنادها در حوزه‌های پنج گانه، آزمون مجذور کا (χ^2) استفاده شد که فراوانی‌های مشاهده شده و مورد انتظار در جدول ۱۱ ارائه شده است.

جدول۱۱. فراوانی‌های مشاهده شده و مورد انتظار حاصل از آزمون مجذور کا برای تعداد استنادها

حوزه	فراوانی مشاهده شده	فراوانی مورد انتظار
هنر و علوم انسانی	۷۰۱	۳۸۱۰
علوم اجماعی	۸۳۲	۳۸۱۰
علوم پایه	۱۰۱۱۶	۳۸۱۰
فنی و مهندسی	۱۴۳۶	۳۸۱۰
علوم بهداشت و پزشکی	۵۹۶۵	۳۸۱۰

در این آزمون بر اساس جدول ۱۲، مقدار مجذور کا برابر با ۱۷۹۹۹/۹۷۴ (Chi-Square=17999.974) با درجه آزادی ۴ (df=4) و Sig.=.000 بدست آمد، که بر اساس این یافته‌ها و با تکیه بر قانون‌های آماری، تفاوت معناداری میان میزان استنادها در حوزه‌های پنج گانه علوم مشاهده می‌شود (Sig=000<05).

جدول۱۲. یافته‌های حاصل از محاسبه مجذور کا برای تعداد استنادها در حوزه‌های پنج گانه

N	19050
Chi-Square	17999.974
df	4
Sig.	.000

بحث و نتیجه گیری

با بررسی۲۹۵۳ عنوان مجله از راهنمای مجله‌های دسترسی آزاد، بر اساس جدول ۱۳ مشخص شد که در مجموع ۳۲۱ عنوان مجله (۱۰/۸۷٪) دارای استناد بوده و تعداد کل استنادهایی که از مقاله‌های مجله‌های نمایه شده در ISI Web of Science در طول سال‌های ۲۰۰۸-۲۰۰۳ به این مجله‌ها شده است، ۱۹۰۵۰ استناد می‌باشد. نسبت کل استنادها به کل مجله‌های دارای استناد با میانگین ۶/۴۵ استناد برای هر مجله مشخص گردید.

جدول۱۳. بررسی میزان استنادها به مجله‌های حوزه‌های پنج گانه علوم در DOAJ

حوزه	تعداد مجله‌های بررسی شده در DOAJ	درصد	تعداد مجله‌های دارای استناد	درصد	تعداد استنادهای صورت گرفته به مجله‌ها	درصد	میانگین تعداد استنادها
هنر و علوم انسانی	۶۵۴	۲۲/۱۵	۶۲	۹/۴۸	۷۰۱	۳/۶۸	۱/۰۷

علوم اجتماعی	۵۱۹	۱۷/۵۸	۵۵	۱۰/۵۹	۸۳۲	۴/۳۷	۱/۶
علوم پایه	۶۵۷	۲۲/۲۵	۹۷	۱۴/۷۶	۱۰۱۱۶	۵۳/۱	۱۵/۴۰
فنی و مهندسی	۴۴۳	۱۵	۴۰	۹/۰۲	۱۴۳۶	۷/۵۴	۳/۲۴
علوم بهداشت و پزشکی	۶۸۰	۲۳/۰۲	۶۷	۹/۸۵	۵۹۶۵	۳۱/۳۱	۸/۷۷
جمع	۲۹۵۳	۱۰۰	۳۲۱	۱۰/۸۷	۱۹۰۵۰	۱۰۰	۶/۴۵

به طور کلی، بر اساس جدول ۱۳، ترتیب حوزه‌های پنج گانه علوم از جنبه میزان استنادها (بدون درنظر گرفتن تعداد کل مجله‌های) به صورت زیر می‌باشد:

- علوم پایه ،
- علوم بهداشت و پزشکی
- فنی و مهندسی،
- علوم اجتماعی،
- هنر و علوم انسانی.

همچنین با بررسی یافته‌ها ملاحظه می‌شود که به ۲۶۳۲ عنوان مجله (۸۹/۱۳٪) هیچ گونه استنادی صورت نگرفته است.

با نگاهی به مجله‌های دارای استناد در تمام حوزه‌ها (جدول ۱۴) می‌توان دریافت که به ۵۷ عنوان مجله (۱۷/۷۵٪) تنها ۱ استناد، به ۲۳ عنوان مجله (۷/۱۶٪) ۲ استناد، به ۲۶ عنوان مجله (۸/۰۹٪) ۳ استناد، و به ۲۱۵ عنوان مجله (۶۶/۹۸٪) ۴ استناد یا بیشتر تعلق گرفته است.

جدول ۱۴. مقایسه فراوانی و درصد مجله‌های ۱ تا ۳ استنادی با مجله‌های دارای ۴ استناد و بیشتر

تعداد عنوان مجله ها به تفکیک تعداد استناد فراوانی و فراوانی نسبی			
۱ استنادی	**۲ استنادی**	**۳ استنادی**	**۴ استنادی یا بیشتر**

۵۷	۲۳	۲۶	۲۱۵
٪۱۷/۷۶	٪۷/۱۶	٪۸/۱	٪۶۶/۹۸

از یافته‌های پژوهش می‌توان این نکته را دریافت که میزان گرایش به مجله‌های دسترسی آزاد در موضوع‌های علوم پایه نسبت به مجله‌های چهار حوزه دیگر، و نیز میزان گرایش به این مجله‌ها در حوزه‌های علوم پایه و علوم بهداشت و پزشکی در حالت کلی تفاوت چشمگیری با موضوع‌های هنر و علوم انسانی، علوم اجتماعی، و فنی و مهندسی دارد. همچنین مجله‌های دسترسی آزاد در حوزه فنی و مهندسی استنادهای بیشتری نسبت به دو حوزه هنر و علوم انسانی و علوم اجتماعی دریافت داشته‌اند. برای این نکته می‌توان دو دلیل احتمالی بیان کرد: نخست اینکه در حوزه‌هایی که به مجله‌های آنها کمتراستناد شده، میزان پژوهش نیز در آن حوزه‌ها در مقایسه با حوزه‌های دیگر کمتر است. دوم اینکه مجله‌های موجود در حوزه‌های کم استناد، کمتر شناخته شده‌اند و اعتبار آنها کمتر است.

از طرفی، با توجه به یافته‌های حاصل از مجذور کا می توان دریافت که تفاوت بین استناد به مجله‌ها در حوزه‌های مختلف معنی دار است. البته، مقایسه موضوع به موضوع این حوزه‌ها با یکدیگر و به صورت موردی ممکن است خلاف این امر را نشان دهد. برای نمونه مقایسه موضوع ریاضیات و آمار از حوزه علوم پایه با موضوع‌های هنر، اقتصاد و بازرگانی و زبان و ادبیات از حوزه هنر و علوم انسانی، و مقایسه همین موضوع (ریاضیات و آمار) و موضوع فیزیک با موضوع علوم اجتماعی (عمومی)، این نکته حاصل می‌شود که میزان گرایش به برخی موضوع‌های علوم انسانی و علوم اجتماعی از برخی موضوع‌های علوم پایه بیشتر است. همچنین برای نمونه میزان گرایش به مجله‌های موضوع دندان پزشکی نسبت به تمام موضوع‌های حوزه‌های هنر و علوم انسانی، علوم اجتماعی، و فنی و مهندسی بسیار کمتر است. علاوه بر آن تعداد استنادهای دریافتی توسط مجله‌های دسترسی آزاد در موضوع علوم اجتماعی (عمومی) نسبت به استنادها در موضوع فناوری (عمومی) و نیز نسبت به کشاورزی و صنایع غذایی به میزان قابل توجهی بیشتر است. در همین رابطه در نتایج مقایسه موردی است که تونتا و همکاران (Tonta et al., 2007) انجام دادند بیان کردند که مقاله‌هایی که در حوزه ریاضی منتشر شده است، استنادهای بسیار کمتری نسبت به فلسفه و علوم سیاسی دریافت داشته‌اند. هرچند یافته‌های پژوهش پیش گفته با پژوهش حاضر در این مورد همخوانی ندارد، اما تأیید می‌کند که میزان گرایش به مجله‌های دسترسی آزاد در برخی موضوع‌های علوم انسانی نسبت به برخی موضوع‌های علوم پایه بیشتر است.

آنتلمن (Antelman, 2004) در پژوهش خود بیان داشتند که مقاله‌های دسترسی آزاد در موضوع ریاضی دارای تأثیر پژوهشی بیشتری نسبت به علوم سیاسی و فلسفه بودند. یافته‌های پژوهش حاضر نیز این نکته را مورد تأیید قرار داد.

با وجود اینکه ستوده و همکاران (۱۳۸۶) در یافته‌های پژوهش خود به صورت مقایسه‌ای اظهار داشته‌اند که حوزه مهندسی مواد بیشتر و دو موضوع فیزیک و پزشکی کمتر از همه به مجله‌های دسترسی آزاد گرایش دارند، پژوهش حاضر یافته‌های متفاوتی داشته است. به گونه ای که استنادهای دریافتی توسط حوزه مهندسی مواد صفر بوده، اما استنادهای دریافتی توسط مجله‌های موضوع فیزیک ۴/۰۴٪ از استنادهای حوزه علوم پایه و ۲/۱۴٪ از استنادهای تمام حوزه‌ها را به خود اختصاص داده است. از سوی دیگر، حوزه پزشکی از جنبه میزان استناد در رتبه دوم نسبت به سایر حوزه‌ها قرار گرفته است. به گونه ای که این حوزه به تنهایی ۳۱/۳۱٪ استنادهای تمام حوزه‌ها را به خود اختصاص داده است. این در حالی است که رحیمی و همکاران (۱۳۸۶) نیز از یافته‌های پژوهش خود به این نکته دست یافتند که میزان استناد به مجله‌های رایگان پزشکی کمتر از ۱٪ است. البته، رحیمی و همکاران دو عنوان مجله از مجله‌های منتشر شده توسط بیومد سنترال[1] را به عنوان پر استنادترین مجله‌ها معرفی کرده‌اند. در پژوهش حاضر نیز سه عنوان مجله از مجله‌های پر استناد، مجله‌هایی هستند که توسط همین ناشر منتشر شده‌اند.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین نشان داد که مجله‌های موضوع زیست شناسی بیشترین میزان استناد را در بین تمام موضوع‌ها دریافت داشته‌اند. در حالی که، پژوهش هارناد و همکاران (Harnad et al., 2004) عکس این نتیجه را در پی داشت. آنها بیان داشتند که موضوع زیست‌شناسی کمترین میزان استناد را دریافت کرده است.

نکته مهمی که در این پژوهش قابل توجه بود این است که تعداد مجله‌ها در یک حوزه و یا یک موضوع نمی‌تواند تعیین کننده میزان استنادها به آن حوزه یا موضوع باشد. بنابراین نمی توان بیان داشت که هر چه تعداد مجله‌ها در حوزه ای یا موضوعی بیشتر باشد، میزان استنادها در آن حوزه یا موضوع بیشتر است. این نکته در پژوهش حاضر مورد تأیید قرار گرفت. همانطور که میزان استنادهایی که به کل مجله‌های دو حوزه هنر و علوم انسانی و علوم اجتماعی (۱۱۷۳ مجله) صورت گرفته (۱۵۳۳ استناد برابر ۸/۰۴٪) کمتر از میزان استنادهایی است که به یک مجله رتبه دوم (از جنبه تعداد استناد) در حوزه علوم پایه (PLoS ONE، ۱۷۴۳ استناد برابر ۹/۱۵٪) شده بود. همچنین تمام استنادهایی که به مجله‌های دو حوزه

[1] BioMed Central

علوم اجتماعی و فنی و مهندسی (۹۶۲ مجله) تعلق گرفته (۲۲۶۸ استناد برابر ۱۱/۹٪)، کمتر از میزان استنادهایی است که به مجله BMC Bioinformatics از حوزه علوم پایه (۲۴۹۱ استناد برابر ۱۳/۰۷٪) شده است. میزان استنادهایی که به ۲۴۲ عنوان مجله موضوع مهندسی تعلق گرفته (۶۶۹ استناد برابر ۳/۵۱٪)، نیز کمتر از میزان استنادهایی است که به ۱۰۰ عنوان مجله موضوع پزشکی داخلی (۱۵۸۷ استناد برابر ۸/۳۳٪) اختصاص یافته است.

حتی با نگاهی به مجله‌های دارای استناد در حوزه‌های هنر و علوم انسانی، علوم اجتماعی، و فنی و مهندسی می‌توان دریافت که هر چند تعداد مجله‌های دارای استناد در حوزه فنی و مهندسی (۴۰ عنوان مجله) کمتر از تعداد این مجله‌ها در حوزه هنر و علوم انسانی (۶۲ عنوان مجله) و نیز علوم اجتماعی (۵۵ عنوان مجله) است، اما تعداد استنادها در حوزه فنی و مهندسی نسبت به دو حوزه دیگر بیشتر است. همچنین با وجود اینکه تعداد مجله‌های دارای استناد در دو حوزه هنر و علوم انسانی (۶۲ عنوان مجله) و علوم بهداشت و پزشکی (۶۷ عنوان مجله) تفاوت قابل ملاحظه ای با یکدیگر ندارند، اما استنادهای دریافت شده توسط مجله‌های حوزه علوم بهداشت و پزشکی (۵۹۶۵ استناد برابر ۳۱/۳۱٪) بسیار بیشتر از استنادهای اختصاص یافته به حوزه هنر و علوم انسانی (۷۰۱ استناد برابر ۳/۶۸٪) است. این امر به احتمال می‌تواند تعیین کننده این نکته باشد که آنچه میزان مراجعه به پژوهش‌های قبلی را در موضوع‌های مختلف افزایش می‌دهد، میزان انجام پژوهش در آن موضوع‌ها، میزان شناخت پژوهشگران نسبت به مجله‌ها در آن موضوع‌ها و اعتبار آن مجله‌ها می‌باشد.

نکته دیگری که از یافته‌های پژوهش می‌توان استنباط کرد، این است که پراکندگی مجله‌های پر استناد در حوزه‌های گوناگون یکسان نیست. به گونه ای که مجله‌های پر استناد رتبه اول در سه حوزه هنر و علوم انسانی، علوم اجتماعی و علوم پایه متعلق به موضوع‌هایی است که از نظر استناد در رتبه اول بوده‌اند. در حالی که در حوزه فنی و مهندسی متعلق به موضوعی است که از نظر استناد در رتبه آخر، و در حوزه علوم بهداشت و پزشکی مربوط به موضوع‌هایی است که از جنبه میزان استناد در رتبه دوم می‌باشد.

از سوی دیگر، پراکندگی مجله‌های پر استناد رتبه‌های دوم تا پنجم نیز بین موضوع‌ها از حوزه ای به حوزه دیگر متفاوت است. برای نمونه، در حوزه بهداشت و پزشکی مجله پر استناد رتبه دوم به موضوعی اختصاص دارد که از جنبه تعداد استناد در رتبه اول قرار داشته، اما در حوزه علوم پایه، مجله پراستناد رتبه دوم مربوط به موضوعی است که از جنبه تعداد استناد در رتبه دوم قرار گرفته است. همچنین مجله پر استناد رتبه چهارم در حوزه علوم اجتماعی مربوط به موضوعی است که از جنبه تعداد استناد در رتبه آخر

قرار داشته، در حالی که مجله پر استناد رتبه چهارم در حوزه فنی و مهندسی به موضوعی مربوط است که از جنبه میزان استناد در رتبه دوم می‌باشد.

از یافته‌های دیگر این پژوهش آن است که بیشتر مجله‌های دارای عنوان‌های کوتاه (۱ واژه ای تا ۳واژه ای) استناد دریافت کرده‌اند. در حالی که مجله‌هایی با عنوان‌های بیشتر از ۳ واژه هیچ گونه استنادی دریافت نکرده است. چنانکه در جدول‌های ۲، ۴، ۶، ۸ و ۱۰ نیز مشاهده می‌گردد، تمامی مجله‌های پر استناد در حوزه‌های گوناگون دارای عنوانی تشکیل شده از ۱ تا ۳ واژه هستند. این نکته می‌تواند بیانگر آن باشد که بین میزان استناد به مجله‌ها و طول عنوان آنها رابطه وجود دارد.

به طور کلی، می توان گفت که با توجه به افزایش روزافزون مجله‌های دسترسی آزاد از یک سو و لزوم شناسایی مجله‌های پراستناد و معتبر در حوزه‌های گوناگون علم از سوی دیگر، انجام چنین پژوهش‌هایی پژوهشگران را در دسترسی به مجله‌های رایگان معتبر راهنمایی می‌کند. از سوی دیگر، به کمک چنین پژوهش‌هایی آن دسته از حوزه‌ها و رشته‌های علمی که در آنها میزان گرایش به مجله‌های دسترسی آزاد بیشتر است نیز شناسایی می‌شود. به این ترتیب کتابخانه‌ها می‌توانند در برنامه‌ریزی برای دسترس‌پذیرساختن منابع معتبر برای مراجعان خود از این پژوهش‌ها بهره گیرند.

کتابنامه

رحیمی، علیرضا، عسگری، رقیه، تقی یار، سمیه، اکبری، اعظم (۱۳۸۶). بررسی میزان استناد به مجله‌های الکترونیک رایگان پزشکی در مقاله‌های مجله‌های معتبر دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران بین سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۴. *مدیریت اطلاعات سلامت*، (۱)، ۱۵.

زره ساز، محمد، زاهدی، مهدی (۱۳۸۶). مخازن سازمانی ونقش آنها در جنبش دسترسی آزاد به مطالب علمی. *مدیریت اطلاعات سلامت*، (۱)، ۵۰.

ستوده، هاجر، چنگیز، نفیسه، هاشم نیا، صدیقه (۱۳۸۶). بررسی رویکرد دانشمندان ایرانی به انتشار در مجلات آزاد معتبر و ارجاع به آنها. *مدیریت اطلاعات سلامت*، (۱)، ۱۳.

علیجانی، رحیم، کرمی نورالله (۱۳۸۷). *مطالعات سنجش کمّی: کتاب سنجی، علم سنجی، اطلاع سنجی، وب سنجی*. تهران: چاپار.

کومار، کریشان (۱۳۸۱). *روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع رسانی*. (ترجمه فاطمه رهادوست، با همکاری فریبرز خسروی). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

محسنی، حمید (۱۳۸۵). مدیریت مجلات. تهران: نشر کتابدار.

Antelman, K. (2006). *Do Open Access Articles Have a Greater Research Impact?*. Retrieved April 26, 2008 from http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/crljournal/crl2004/crlseptember/antelman.pdf.

Directory of Open Access Journals (2008). *Home*. Retrieved July 20, 2008 from www.doaj.org.

Harnard, S. (1999). Free at Last: The Future of Peer-Reviewed Journals, *D-Lib*. 5(12). Retrieved December 29, 2008 from http://www.dlib.org/dlib/december99/12harnad.html.

Harnad, S. & Brody, T. (2004). Comparing the Impact of Open Access: OA vs. Non-OA Articles in the Same Journals. *D-Lib*. 10(6). Retrieved December 29, 2008 from http://www.dlib.org/dlib/june04.

Kousha, K. & Thelwall, M. (2006). *Motivations for URL Citations to Open Access Library and Information Science Articles*. Retrieved April 27, 2008 from http://www.springerlink.com/index/W84Q15536062TX71.pdf.

Kousha, K. & Thelwall, M. (2007). *The Web Impact of Open Access Social Science Research*. Retrieved April 27, 2008 from http://www.sciencedirect.com.

Montgomery, G. (2006). *Open Access Journals: The Future*. Retrieved April 27, 2008 from http://www.forrex.org/publications/link/ISS46/vol9_no2_art21.pdf.

The Rise of Open Access Journals: Their Viability and Their Prospects for the African Scholarly Community (2006). Retrieved April 27, 2008 from http://www.codesria.org/Links/conferences/el_publ/moller.pdf.

Tonta, Y., Unal, Y. & Al, U. (2007). *The Research Impact of Open Access Journal Articles*. Retrieved April 27, 2008 from http://eprints.rclis.org/archive/00009619/01/tonta-unal-al-elpub2007.pdf.